

1492. toplantı, 12-14 Mart 2024 (DH)

İnsan Hakları

H46-34 2 No'lu Selahattin Demirtaş grubu v. Türkiye (Başvuru No. 14305/17)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2024)205, DH-DD(2024)99, CM/ResDH(2021)428, CM/ResDH(2023)36, CM/Del/Dec(2023)1483/H46-36

Başvuru No.	Dava	Karar Tarihi	Kesinleşme Tarihi	Sınıflandırma Kategorisi
14305/17	2 No'lu SELAHATTİN DEMİRTAŞ	22/12/2020	Büyük Daire	Karmaşık sorun ve acil bireysel önlemler
14332/17	YÜKSEKDAĞ ŞENOĞLU VE DİĞERLERİ	08/11/2022	03/04/2023	

Dava konusu

2 No'lu Selahattin Demirtaş davası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) üyesi ve Halkların Demokratik Partisi (HDP, Kürt yanlısı bir muhalefet partisi) başkanlarından biri olan başvuranın gözetimine alınmasına, tutuklu yargılanmasına ve aleyhine yürütülen ceza yargılamalarına ilişkindir.

Ekim 2014'te Türkiye'nin doğusundaki 36 ilde şiddetli protestolar gerçekleşmiş ("6-8 Ekim Olayları"), bunları 2015 yılında "Kürt Sorunu"nun çözülmesini amaçlayan müzakerelerin ("Çözüm Süreci") kesilmesiyle yaşanan şiddet olayları izlemiştir. "Bazı milletvekillerinin teröre manevi ve duygusal destek veren ifadeleri üzerine kamuoyunda oluşan infialli yatıştırma" amacıyla 20 Mayıs 2016 tarihinde Anayasa'nın 83 § 2. maddesi değiştirilmiş ve değişikliğin kabulünden önce haklarındaki dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin fevkalatleri Meclis'e gönderilmiş milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 6-8 Ekim olaylarına ilişkin konularda beyanları olan başvuran, Anayasa değişikliğinin ardından dokunulmazlığını kaybeden 154 milletvekilinden (55 HDP üyesi dahil) biridir.

Başvuran, 4 Kasım 2016 tarihinde gözetimine alınmış, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çeşitli hükümleri uyarınca silahlı örgüt üyeliği (Türk Ceza Kanunu'nun ("TCK") 314. maddesi) ve halkı suç işlemeye tahrik (TCK 214. madde) gibi suçlardan tutuklanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme"), madde 5 § 1 ve 3 kapsamında yaptığı değerlendirmede başvuranın 4 Kasım 2016-7 Aralık 2018 tarihleri arasında tutuklu yargılanmasıyla ilgili yerel mahkemelerin başvuranın söz konusu suçları işlediğine dair makul şüphe ortaya koyabilecek, tutuklanmasını ve tutuklu yargılanmasını haklı gösterebilecek spesifik olgu veya bilgileri sunmadığını (madde 5 § 1 ve 3 ihlali) belirtmiştir.

Mahkeme ayrıca, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılma şeklinin ve mahkemelerin tutuklu yargılanmasına karar verme gerekçesinin başvuranın ifade özgürlüğü ve milletvekilliği yapma haklarını ihlal ettiği kararına varmıştır (Sözleşmenin 10. Maddesi ile 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlali).

Son olarak, diğerlerinin yanı sıra, başvuranın 20 Eylül 2019 tarihinde tekrar tutuklanmasını dikkate alan Mahkeme, bu tutukluluğun çoğulculuğu bastırma ve siyasi tartışma özgürlüğünün kısıtlanması gibi üst bir amaç taşıdığını belirlemiştir. (5. maddeyle bağlantılı olarak 18. madde ihlali).

Mahkeme, 46. maddeyi göz önünde tutarak, 18. madde kapsamındaki ihlalin ortadan kaldırılması için farklı seçeneklerin bulunmadığını değerlendirmiştir. Bu çerçevede Mahkeme, başvuranın tutukluğunun devam etmesinin yukarıda belirtilen hak ihlallerinin devamına ve bunun sonucunda da 46 § 1. kapsamında Mahkeme

kararlarına uyma yükümlülüğünün ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri davası, 20 Mayıs 2016 tarihli Anayasa değişikliğiyle, aralarında söz konusu tarihte HDP'nin diğer eş başkanı olan Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun da bulunduğu 13 HDP milletvekilinden oluşan başvuruların milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkindir. Mahkeme'nin tespitlerine göre, başvurular aleyhine çoğu terörle bağlantılı suçlardan olmak üzere ceza yargılamaları başlatılmış ve başvurular ekseriyetle siyasi faaliyetleri gerekçe gösterilerek çeşitli tarihlerde tutuklanmıştır (§§ 507 509). Mahkeme, *2 No'lu Selahattin Demirtaş* kararında saptadığı ihlallerinin (Sözleşmenin 10, 5 §§ 1, 3 ve 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. maddeleri ile 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesi) ayrılarını benzer gerekçelerle bu davada da tespit etmiştir. Ayrıca, Mahkeme başvuruların bir kısmı için, yerel mahkemenin basmakalıp gerekçeler kullanarak soruşturma dosyasına erişimi kısıtlaması nedeniyle tutukluluğun hukuka uygunluğu hakkında kısa sürede karar verme güvencesinin ihlal edildiğini belirlemiştir (madde 5 § 4). Son olarak, Mahkeme, tıpkı *2 No'lu Selahattin Demirtaş* davasında olduğu gibi 46. maddeyi hatırlatarak Türkiye'nin halen özgürlüklerinden mahrum olan başvuruların derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.¹

Kararın icra aşaması

Bireysel önlemler

Mahkeme ve daha önceki Komite incelemelerinden itibaren devam eden yerel yargılamalara ilişkin detaylı bilgilere 1451. (Aralık 2022) ve 1419. (Aralık 2021) toplantılar için hazırlanan Notlar'da yer verilmiştir.

Komite, 1483. toplantısında (Aralık 2023 İnsan Hakları toplantısı), Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun tutukluluklarının devam ediyor olmasından derin üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Komite, Türk yetkililerin, başvuruların Mahkeme'nin incelediği suçlardan beraat ettikleri ve şu anda farklı yargılamalar nedeniyle tutuklu oldukları yönündeki argümanlarını dikkate almıştır. Ancak bu argümanın, daha önceki Komite toplantılarında incelenip reddedildiğini vurgulamıştır. Ayrıca, aynı argümanın Demirtaş davasında Mahkeme tarafından da incelendiğini ve 46. madde kapsamında kabul görmediğini belirtmiştir. Mahkeme'nin Yüksekdağ Şenoğlu ve diğerleri kararında farklı tutuklama kararları arasında ayırım gözetmediği de Komite tarafından ifade edilmiştir. Komite, yetkililerin Figen Yüksekdağ Şenoğlu aleyhine, Mahkeme tarafından henüz incelenmemiş yeni deliller bulunduğu dair argümanlarına ilişkin olarak, Ağır Ceza Mahkemesi'nin yeni tanık ifadeleriyle ilgili kararı hakkında yetersiz bilgi verildiğini belirtmiştir. Ayrıca, yetkilileri, Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun mevcut tutukluluğuna dayanak oluşturan deliller ile başvuranın işlediği iddia edilen fiillerin, Mahkeme'nin Sözleşme'den kaynaklanan hakların bir siyasi temsilci tarafından yasaya uygun şekilde kullanılması olarak belirlediği fiillerden farkını daha ayrıntılı açıklamaya davet etmiştir. Ayrıca, Komite, Anayasa Mahkemesi'nin Selahattin Demirtaş'ın başvurusu hakkında karar vermesinin uzun sürmesinden üzüntü duymuştur. Yetkililere, Anayasa Mahkemesi'nin her iki başvuranın devam eden tutukluluğu hakkında kararını olabildiğince hızlı bir şekilde ve Mahkeme'nin bulgularına tam riayet ederek vermesini sağlamak amacıyla mümkün olan tüm adımları atmaları tavsiyesinde bulunmuştur. Komite, Türk yetkililere, örneğin Selahattin Demirtaş davasında, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurular sonuçlanıncaya kadar tutukluluğa alternatif önlemleri araştırarak başvuruların derhal serbest bırakılmalarını bir kez daha ısrarla tavsiye etmiştir. Komite, Mahkeme kararının uygulanmasına yönelik kararlılığını bir kez daha teyit ederek Üye Devletlere, Genel Sekretere, ilgili Avrupa Konseyi organlarına ve Gözlemci Devletlere, Türk yetkililerle temaslarında başvuruların tutukluluk durumunu gündeme getirmeleri ve bu durumu sona erdirmek için acil eylem çağrısında bulunmaları yönündeki davetini yinelemiştir.

Başvuruların her ikisinin de tutuklulukları, yetkililerin yeni olduğunu ifade ettikleri delillere dayandırılarak devam etmektedir. Başvurular aleyhine yürütülen ceza yargılamaları, Ankara 22. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdesttir. İlk derece mahkemesi, 3 Temmuz 2023 itibarıyla kesintisiz görülen duruşmalarda sanıkların son savunmalarını almaya başlamıştır. Bu notların hazırlandığı tarih itibarıyla, başvuruların tutukluluklarına ilişkin son inceleme 5 Ocak 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşmalar halen devam etmektedir. Selahattin Demirtaş'ın mevcut tutukluluğuyla ilgili başvurusu, 7 Kasım 2019 tarihinden bu yana Anayasa Mahkemesi'nde derdesttir. Figen Yüksekdağ Şenoğlu ise 8 Haziran 2023 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurusunu yapmıştır. Ayrıca, Selahattin Demirtaş'ın mevcut tutukluluk durumuna ilişkin diğer bir başvurusu da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde derdesttir.

Yetkililer, son bildirimlerinde (DH-DD(2024)37, DH-DD(2024)99), ağırlıklı olarak daha önceki argümanlarını tekrarlamış ve özellikle her iki başvuranın mevcut tutukluluk halinin Mahkeme'nin kararının konusu olmadığını yinelemiştir. İlk Derece Mahkemesi, çeşitli duruşmalarda başvuruların tutukluluğunu uzatırken, mevcut tutukluluk halinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin daha önce incelediklerinden farklı suçlamalara,

¹ 10 Haziran 2022 ve 9 Mart 2023 tarihlerinde Komite, 10. madde ihlali tespit edilen *Kerestecioğlu Demir ve Encü ve diğerleri* davalarında bireysel önlemler konusunu kapatmıştır (bkz, sırasıyla CM/ResDH(2022)135 ve CM/ResDH(2023)37 sayılı Nihai Kararlar). *2 No'lu Selahattin Demirtaş* davası kapsamında genel önlemlerin incelenmesine devam edilmektedir.

olgulara ve yeni delillere dayandığını belirtmiş ve dolayısıyla mevcut yargılamanın kapsamına girmediğini değerlendirmiştir. Ağır Ceza Mahkemesi, dijital materyaller ve yeni tanık ifadelerinden oluşan yeni delilleri incelemiş ve bu delillerin, '6-8 Ekim 2014 Olayları'nın PKK terör örgütü tarafından önceden planlandığı, örgütün başvuranlara destek çağrısı yapmaları talimatını verdiği ve onların da bu yönde hareket ettiği yönündeki kuvvetli şüpheyle uyumlu ve bunu destekler mahiyette olduğu sonucuna varmıştır.

Yetkililer, Komite'nin Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun mevcut tutukluluk durumuna dayanak oluşturan deliller ile işlediği iddia edilen fiillerin Mahkeme'nin Sözleşme'den doğan hakların yasaya uygun kullanılması olarak tanımladığı fiillerden farkı hakkında istediği ilave bilgiye cevaben, İlk Derece Mahkemesi'nin PKK'nın "Serhildan" (kalkışma) planı ve ardından gelen 8 Ekim olaylarına ilişkin tanık ifadelerinden oluşan değerlendirmesini içeren önceki bildirimlerini tekrar etmiştir (DH-DD(2022)40). Yetkililer, bu bildirimlerin Figen Yüksekdağ Şenoğlu'yla da ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle, yeni tanıklar PKK temsilcilerinin HDP'nin merkez yürütme kurulu toplantısına katıldığına dair ifadelerde bulunmuşlardır. Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun eş başkanlığını yaptığı HDP, 6 Ekim tarihinde PKK'nın talimatları üzerine bir bildiri yayınlamış ve 6-8 Ekim Olayları PKK tarafından kışkırtılmıştır. Tanıklardan biri, 9 Şubat 2022 tarihli ifadesinde, Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun "Balaya bölgesinde" PKK liderleriyle toplantılar yaptığını ve 6-8 Ekim Olayları'nda etkin rol oynadığını belirtmiştir.² Son olarak, İlk Derece Mahkemesi, başka bir davada yargılanan bir sanığın HDP'nin internet sitesinde halkı sokağa çıkmaya çağırdığını ve kendisinin de bu talimatlar doğrultusunda hareket ettiğini iddia eden ifadelerini dikkate almıştır.

Son olarak, yetkililer, başvuranların mevcut tutukluluk durumlarıyla ilgili başvurularının Anayasa Mahkemesi önünde derdest olduğunu ve Selahattin Demirtaş'ın aynı konu hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde derdest halde bekleyen yeni bir başvurusu olduğunu da hatırlatmıştır.³ Yetkililer Komite'nin, bu başvuruların sonucunu beklemesini istemiştir. Bu bağlamda, 21 Kasım 2023 tarihli üç Anayasa Mahkemesi kararıyla ilgili bilgi sunulmuştur. Anayasa Mahkemesi, bu kararlarında 6-8 Ekim olaylarına ilişkin olarak Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ Şenoğlu ile birlikte aynı Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan bir HDP eski milletvekili ve HDP Merkez Yürütme Kurulu'nun üç üyesinin benzer şikayetlerini açıkça dayanaktan yoksun bulmuştur. Yetkililer, ilk derece mahkemesinin yeni delil olarak nitelediği ve her iki başvuranın devam etmekte olan tutukluluğuna dayanak oluşturan delillerin Anayasa Mahkemesi tarafından dikkatle incelendiğini özellikle vurgulamıştır. Yetkililer, her bireysel başvurunun kendi özel koşulları altında incelenmesi gerektiğini belirtirken, Anayasa Mahkemesi'nin üç davada da başvuranların HDP'deki pozisyonlarını ve kalkışmadaki rollerini dikkate alarak HDP'nin sosyal medya paylaşımlarındaki sorumlulukları hakkında önemli sonuçlar çıkardığını vurgulamıştır.

2 No'lu Selahattin Demirtaş davası için yapılan Kural 9.1 bildiri (DH-DD(2024)103)

Başvuran, 17 Ocak 2024 tarihli bildiriminde, Ankara 22. Ağır Ceza Mahkemesi önünde derdest olan ceza yargılamalarına ilişkin bilgi sunmuş ve 7 Kasım 2019 tarihinde yaptığı başvuru hakkında Anayasa Mahkemesi'nin hala karar vermemiş olmasından şikayet etmiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın bir gazeteciyle yaptığı söyleşide kendisinden '200'den fazla kişinin ölümüne sebep olan terörist' olarak bahsederek hedef göstermeyi sürdürdüğünü ileri sürmüştür.

Yetkililer verdikleri cevapta (DH-DD(2024)205) özellikle Ağır Ceza Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi nezdinde derdest olan yerel yargılamalara ilişkin daha önceki bildirimlerini tekrarlamıştır.

Genel Önlemler

Komite, genel önlemler hakkındaki 1475. toplantısında yaptığı son incelemede, yetkililere, milletvekillerinin siyasi konuşmalarına dair yürürlükteki usule ilişkin güvencelerin uygulamada etkili olmasını sağlamaları ve siyasi görüşünü savunanlara dokunulmazlık koruması sağlayacak yasal ve diğer önlemleri almaları çağrısını yinelemiştir. Komite, Mahkeme tarafından belirtilen sorunların çözümünde yetkilileri, Reykjavik Demokrasi İlkeleri'nin ruhuna uygun olarak, Avrupa Konseyi ve özellikle de Venedik Komisyonu ile iş birliği içinde çalışmaya davet etmiştir. Ayrıca, Komite, Türk yetkililerini terörle bağlantılı yasaların uygulanmasında, siyasi görüş belirten beyanların sanıklarla silahlı örgüt arasında fiili bir bağlantı oluşturan eylemler olarak kabul edilmemesi gerektiğini gösteren emsal yerel mahkeme ve savcılık kararlarını sunmaya davet etmiştir.

Seçilmiş vekillerin siyasi demeçlerine ilişkin etkili güvenceler

Yetkililer, Anayasa'nın seçilme hakkını düzenleyen ilgili maddelerine ilişkin daha önceki bildirimlerini tekrarlamışlardır.

² Kuzey Irak'ta bir vadi.

³ 2 Mart 2020 tarihinde yapılmıştır.

Anayasa, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması taleplerine karşı usule ilişkin güvenceler öngörmektedir. Anayasa'nın 83. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, bir milletvekili yalnızca Meclis'in yasama dokunulmazlığını kaldırma kararı alırsa yakalanabilir, sorgulanabilir, tutuklanabilir veya yargılanabilir.

Anayasa'nın 83. maddesinin ikinci fıkrası, milletvekili dokunulmazlığı ilkesine yalnızca iki istisna getirmektedir: (i) milletvekilinin *in flagrante delicto* (suçüstü) yakalanması; ve (ii) seçimden önce soruşturmasına başlanmış olması kaydıyla Anayasa'nın 14. maddesindeki durumlar. Dokunulmazlık, ceza yargılamalarından geçici koruma sağlar ve yalnızca Meclis tarafından kaldırılabilir.

Yetkililer, iki tür yasama dokunulmazlığına (sorumsuzluk ve dokunulmazlık) atıfta bulunarak, Türk hukuk sisteminin, siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu, seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğünü ve seçilme hakkını güvence altına almak için yeterli güvenceler sağladığını ve milletvekillerinin siyasi tartışmalara katılımı konusunda herhangi bir kısıtlama getirmediğini iddia etmiştir. Sorumsuzluk, seçilmiş vekillerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) fikirlerini özgürce ifade etmelerini ve Meclis aksi yönde bir karar almadığı sürece, bu görüşlerin Meclis dışında tekrarlanmasını veya yayılmasını güvence altına almaktadır.

Yasama sorumsuzluğu mutlak olup, milletvekillerinin görev sürelerinin bitmesinden sonra da koruma sağlamaya devam etmektedir. Yetkililer, bildirimlerini desteklemek amacıyla Mayıs 2023'te yapılan son milletvekili seçimlerine atıfta bulunmuş ve seçmen kitlesinin %94'ünden fazlasının 16 siyasi parti çatısı altında Meclis'te temsil edildiğini belirtmiştir.

Milletvekili dokunulmazlığını kaldırma usulü, TBMM İç Tüzüğü'nde düzenlenmiştir. Bu amaçla savcılar veya yerel mahkemeler, Meclis'ten talepte bulunurlar. Bir hazırlık komisyonu, talebi inceledikten sonra rapor hazırlar ve gerekirse milletvekillerini dinler. Bu rapor, Karma Komisyon'a sunulur ve Komisyon, ya ilgili milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasına ya da milletvekilliği sona erene kadar kovuşturmanın ertelenmesine karar verir. Eğer erteleme kararına yazılı bir itiraz olursa veya Karma Komisyon dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verirse, konu Genel Kurul'da tartışılır. Bu aşamada Meclis, suç veya masumiyet değerlendirmesi yapmadan her davanın özel koşullarını inceler. Ayrıca, Anayasa'nın 85. maddesi uyarınca, ilgili milletvekili veya diğer bir milletvekili, Anayasa Mahkemesi'ne TBMM'nin dokunulmazlık kaldırma kararına itiraz başvurusu yapabilir.

Son olarak yetkililer, 31 Mart 2022 tarihinde seçim barajının %10'dan %7'ye düşürüldüğünü ve seçim süreci sırasında muhalefet dahil siyasi partilere hazine mali destek verildiğini belirtmişlerdir. 2016 tarihli Anayasa değişikliği tamamen usule ilişkin bir nitelik taşımış olup, dokunulmazlığa ilişkin 83. maddenin uygulanmasına dair geçici bir istisna getirmiştir. Bu, söz konusu dönemin özel koşullarına bağlı münferit bir olaydır. Bu dönemden sonra benzer bir anayasa değişikliği kabul edilmemiştir. Dolayısıyla, bu ihlale ilişkin genel önlemlerin alınması imkânsızdır.

Yetkililer, siyasi tartışma özgürlüğü, çoğulculuk ve seçilmiş vekillerin ifade özgürlüğünün korunması için ek bir önlem almanın gerekli olmadığını belirtmiştir.

Terörle bağlantılı kanunların siyasi görüş belirten ifadelere uygulanması

Yetkililer, Türk hukukunda bir siyasi görüşü ifade etmenin, terör örgütüyle etkin bir bağ kurmak için yetersiz olduğunu belirtmiştir. Milletvekilleri, Meclis çalışmalarında oy verirken, konuşurken ve fikirlerini ifade ederken mutlak sorumsuzluk hakkından yararlanmaktadır. Yetkililer, sosyal medyada paylaşılan bir ifade ve gönderi nedeniyle iki milletvekiline karşı yürütülen ceza yargılamaları sonucunda, 2016 ve 2017 yıllarında verilen iki karara da atıfta bulunmuştur. İlk örnekte, Ağır Ceza Mahkemesi, ikinci örnekte ise Bölge Adliye Mahkemesi, milletvekillerinin sorumsuzluğu gerekçesiyle davaları reddetmiştir. Milletvekili olmayanların dile getirdiği siyasi görüş beyanları ise, siyasi ifade özgürlüğü kapsamında incelenmektedir.

Soruşturma dosyalarına erişim

Yetkililer, *Yüksekdağ Şenoğlu* davasında Mahkeme'nin başvuranların bir kısmı için dava dosyasına erişim kısıtlaması sebebiyle ihlal bulması konusunda, söz konusu kısıtlamanın darbe girişimini takiben uygulanan kanun hükmünde kararnamelerle getirildiğini belirtmiştir. Olağanüstü halin kaldırılmasının ardından, kanun hükmünde kararnameler de yürürlükten kaldırılmıştır. Şu anda Ceza Muhakemesi Kanunu'nun, sanığın dava dosyasına erişme hakkını düzenleyen 153. maddesi yürürlüktedir. Dava dosyasının içeriğini inceleme ve bir örneğini alma hakkı, soruşturmayı tehlikeye atabileceği düşünüldüğünde yalnızca mahkeme kararıyla sınırlanabilir. Bu kısıtlama geçicidir ve mahkeme iddianameyi kabul ettiğinde kaldırılmaktadır. Son olarak, yetkililer, Komite'nin 2020 yılında icrasını sonlandırdığı *Mustafa Avcı* davasına atıfta bulunmuştur.

Sekreteryaya'nın analizi

Bireysel önlemler

Komite, Mart 2022 tarihli 1428. toplantısında, yetkililerin verdiği 30 Aralık 2021 tarihli bilgiyi ele almış ve bu bilgide, Ağır Ceza Mahkemesi'nin Selahattin Demirtaş'ın tutukluluğunun devamına karar verirken aleyhine olan yeni delil ve suçlamaları dikkate aldığı, ancak söz konusu yeni delil ve suçlamaların Mahkeme'nin önceki kararlarında incelediklerinden farklı olduğu belirtilmiştir. Komite, bireysel önlemler hakkında nihai değerlendirmesini yapabilmek için bu konuda daha fazla desteğe ihtiyaç duyduğuna karar vermiştir.⁴

İlk derece mahkemesine göre, yeni deliller, Selahattin Demirtaş'ın Irak ve Suriye'de üslenen PKK liderleriyle görüştüğünü ve planlı bir 'serhildan' siyasetinin bir uzantısı olarak, Ekim 2014'teki şiddet içeren kalkışmaları kışkırtmak üzere onların talimatları doğrultusunda eyleme geçtiğini göstermektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Selahattin Demirtaş'ın ifadelerini ifade özgürlüğü kapsamında kabul etse de, yeni deliller çok farklı bir bağlam sunmakta ve şiddet içeren kalkışmanın kasıtlı olarak kışkırtıldığını ortaya koymaktadır. İlk derece mahkemesi, sonraki duruşmalarında, yeni delillerin Selahattin Demirtaş'ın mevcut tutukluluğunun, Mahkeme tarafından incelenenlerden farklı suç isnatları, gerçeğe dayalı iddialar ve delillerle ilgili olduğunu açıkça göstermektedir.

Komite, son incelemesinde yetkililerden, başvuran Yüksekdağ Şenoğlu aleyhine olduğu iddia edilen yeni deliller hakkında daha fazla bilgi talep etmiştir. Yetkililer, söz konusu tarihte başvuruların HDP'nin eş başkanları olduğuna dikkat çekerek, her iki başvuran aleyhine toplanan yeni delillerin bir kısmında ikisi için de geçerli ortak hususlar bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, ilk derece mahkemesinin sadece Figen Yüksekdağ Şenoğlu bakımından dikkate aldığı delil hakkında da bilgi sunmuşlardır. Yetkililerin sunduğu ve yukarıda özetlenen bilgilerden, bu delilin başvuran Demirtaş'a ilişkin olanla aynı mahiyette olduğu ve mahkemenin başvuran Yüksekdağ Şenoğlu'nun tutukluluğunu benzer gerekçelerle uzattığı görülmektedir.

Yetkililer son bildirimlerinde, Anayasa Mahkemesi'nin aynı davadaki diğer sanıkla ilgili benzer yeni delillere ilişkin kararları hakkında bilgi vermiştir. Ancak, yetkililerin de belirttiği gibi, her bireysel başvuru ulusal mahkeme ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kendi özel koşullarının ışığında incelenmelidir. Bu koşullar altında, Komite'nin yeni delillerin her iki başvuran aleyhindeki etkisini alınması gereken bireysel önlemler bağlamında değerlendirmesine yardımcı olmak için Anayasa Mahkemesi veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden daha fazla bilgi alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Bu durumda, Komite, başvuran Demirtaş için bir kez daha yetkililere, Anayasa Mahkemesi'nin her iki başvuranın şikayetlerine yönelik incelemesini daha fazla geciktirmeden ve her iki davada da Mahkeme'nin bulgularına, özellikle de Sözleşme'nin 18. maddesi uyarınca yaptığı gerekçelendirmeye tam riayet ederek tamamlamalarını sağlamalarını güçlü bir şekilde tavsiye edebilir. Komite, bir kez daha yetkililere, başvuruların Anayasa Mahkemesi nezdindeki bireysel başvuruları sonuçlanana kadar, örneğin tutukluluğa alternatif önlemleri araştırarak, her iki başvuranın derhal serbest bırakılmalarını sağlamalarını ısrarla tavsiye edebilir.

Komite, Aralık 2022'deki 1451. İnsan Hakları toplantısından bu yana, Anayasa Mahkemesi'nin Selahattin Demirtaş'ın başvurusunu derhal incelemesi gerektiğinin altını çizmeye devam etmekte ve Türk yetkililere, Anayasa Mahkemesi nezdindeki süreç tamamlanana kadar, örneğin tutukluluğa alternatif önlemleri araştırarak başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlamalarını ısrarla tavsiye etmektedir. Komite'nin mükerrer çağrılarına rağmen, Notlar hazırlanırken Anayasa Mahkemesi'nin, 7 Kasım 2019 tarihinden bu yana önünde derdest olan Selahattin Demirtaş başvurusu hakkında kararını henüz vermemiş olması ve başvuruların hala tutuklu olmaları derin üzüntü kaynağıdır.

Komite, bu koşullar altında ve Mahkeme'nin bu davada 18. madde kapsamında başvuranın tutukluluğunun çoğulculuğun bastırılması ve siyasi tartışma özgürlüğünün kısıtlanması gibi farklı bir amacı güttüğü yönündeki tespitlerini hatırlatarak, kararın icrasını sağlama konusunda kararlılığını bir kez daha vurgulayabilir. Ayrıca, bu grubu Haziran 2024'teki İnsan Hakları toplantısında tekrar incelemeye karar verebilir ve durumun değişmemesi halinde Sekreterlik'e, Komite'nin değerlendirmesine sunulacak bir ara çözüm taslağı hazırlama talimatı verebilir.

Komite, Üye Devletlere, Genel Sekretere, diğer ilgili Avrupa Konseyi organlarına ve Gözlemci Devletlere, Türk yetkililerle yapacakları temaslarda başvuruların tutukluluğunun devam etmesi meselesini gündeme getirmelerini ve bu durumu sonlandırmak için acil eyleme geçmeleri çağrısını bir kez daha tekrarlayabilir.

⁴ CM/Del/Dec(2022)1428/H46-37

Genel Önlemler

Her iki davadaki madde 5 §§ 1, 3 ve 4 ihlallerine ilişkin genel önlemler, Komite tarafından *Nedim Şener, Alparslan Altan ve Akgün* grubu davalarında izlenmekte olduğu hatırlatılmıştır. Her iki davadaki 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. madde ihlallerine ilişkin genel önlemler ise Kavala davası kapsamında ele alınmaktadır. Terörle ilgili yasaların şiddet içermeyen ve 10. maddenin koruması altında olan ifade ve eylemlere geniş şekilde yorumlanması ve uygulanması, ifade özgürlüğü dava gruplarında incelenmektedir.⁵

Sonuç olarak, bu grupta Komite'nin takip ettiği yegane genel önlemler, başvuranların milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması ve mahkemelerin tutuklama kararı verirken seçilmiş siyasi temsilcilerin ifade özgürlüğünün korunması gerekliliğini doğru değerlendirmemesiyle bağlantılı olarak, Sözleşme'nin 10. maddesi ve 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlaliyle ilişkindir.⁶

Seçilmiş temsilcilerin siyasi demeçlerinin etkili şekilde korunması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, siyasi tartışma özgürlüğünün güçlendirilmesi gereği bakımından, Anayasa'nın 83. maddesinin birinci fıkrası kapsamında sağlanan güvenceye rağmen, adli makamların milletvekili dokunulmazlığının korunması altında olup olmadığını değerlendirmeksizin veya 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesi bağlamında bir dengeleme uygulaması yapmaksızın, başvuranları tutuklu yargılamalarını ve ağırlıklı olarak siyasi demeçleri ve eylemleri nedeniyle haklarında soruşturma yürütmelerini özellikle eleştirmiştir (2 No'lu *Selahattin Demirtaş* §§ 263, 394, 395 ve *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri*, §§ 509 ve 617). Mahkeme, yetkililerin argümanlarının aksine, başvuranların ilk tutuklamalarına ve devam eden tutukluluklarına ilişkin kararların istisnai bir durum teşkil etmediğini, aksine belli bir kalıbı izler gibi görüldüğünü belirtmiştir.

Her iki kararda da 18. madde kapsamında ihlal tespit eden Mahkeme, Türkiye'de ifade ve medya özgürlüğü üzerine İnsan Hakları Komiseri tarafından 15 Şubat 2017 tarihinde yayımlanan memoranduma atıfta bulunarak, milletvekillerinin özgürlüklerinden mahrum bırakılmasının, 'meclisteki tartışmaları kısıtlamak için yargı tacizinin kullanıldığı' bir yargı siyasetinin parçası olduğunu hatırlatmıştır (2 No'lu *Selahattin Demirtaş* §§ 164 ve 428; *Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri* §§ 637 ve 638).

Mahkeme, 2 No'lu *Selahattin Demirtaş* kararında, 20 Mayıs 2016 tarihli anayasa değişikliğinin yalnızca muhalefet partilerine mensup TBMM üyelerini etkilediğini (§ 427) ve başvuran Demirtaş'ın özellikle iki önemli seçim kampanyası sırasında tutuklu olmasının, çoğulculuğu bastırma ve siyasi tartışma özgürlüğünü sınırlamaya yönelik farklı bir amaç taşıdığına hükmetmiştir (§ 437).⁷

Yetkililer, Komite'nin milletvekillerinin siyasi demeçlerine dair yürürlükteki usule ilişkin güvencelerin uygulamada etkili olmasını sağlayacak ve bir siyasi görüşü savunanları dokunulmazlık koruması altına alacak yasal ve diğer önlemlerin alınması yönündeki mükerrer çağrılarına cevaben, yürürlükteki mevzuat ve uygulamalara ilişkin sundukları bildirimlerini hatırlatmış ve siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş temsilcilerin ifade özgürlüğünü korumak için ilave bir önleme gerek olmadığını yinelemiştir.

Sekreterlik'in bu konudaki önceki analizlerinde de belirtildiği üzere, Türk yetkililerin milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkin mevcut mevzuat ve usule dair sunduğu bilgiler, Mahkeme'nin yukarıda belirtilen tespitlerini karşılamamaktadır. Mahkeme, parlamento üyeleri için ifade özgürlüğünün yüksek düzeyde korunmasının önemini içtihadında sürekli olarak vurgulamıştır (2 No'lu *Selahattin Demirtaş* §§ 242-244). 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesi ile güvence altına alınan ve gerçek anlamda demokratik sistem kavramının özünü oluşturan haklar, seçilmiş temsilcilerin veya seçmenlerin herhangi bir anda keyfi bir şekilde bu haklardan mahrum bırakılabildiği bir durumda sadece göstermelik bir anlam taşıyacaktır (2 No'lu *Selahattin Demirtaş* § 386). Siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş temsilcilerin ifade özgürlüğünü güçlendirecek, milletvekili dokunulmazlığını koruyup buna saygı gösterecek yasal veya diğer güvencelerin henüz alınmadığı veya planlanmadığı görülmektedir.⁸

⁵ Esas olarak *Öner ve Türk* grubu ve *Işıkırık* gruplarında.

⁶ Komite *Kerestecioğlu Demir* davası ve *Encü ve diğerleri* davasının bireysel önlemler yönünden izlenmesini sonlandırmıştır; mevcut grupta ise genel önlemler bakımından incelemesini sürdürmektedir (sırasıyla (CM/ResDH(2022)135 ve CM/ResDH(2023)37).

⁷ Mahkeme, *Kerestecioğlu Demir* davasında, *Encü* davasında ve 39 diğer davada başvuranların milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasının ifade özgürlüğü haklarını ihlâl ettiğine karar vermiştir (10. madde).

⁸ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM), "Türkiye'nin Yükümlülük ve Taahhütlerini Yerine Getirmesi" başlıklı Kararında, "milletvekili dokunulmazlığını kaldırmaya yönelik (ağırlıklı olarak muhalefet partilerinden) süreçler de dahil olmak üzere muhalefet üyeleri üzerinde sürmekte olan baskılardan ve ekseriyetle muhalif siyasetçilerin maruz bırakıldığı şiddet eylemlerinden oldukça kaygı duyduğunu ve bu durumun siyasi çoğulculuğu ve demokratik kurumların işleyişini riske attığını vurgulamıştır (2459 (2022) sayılı Karar, 11 Ekim 2022, §10).

AKPM, 22 Nisan 2021 tarihinde kabul edilen "Türkiye'de Demokratik Kurumların İşleyişi" başlıklı daha önceki Kararında, "muhalefet partisi mensubu siyasetçilerin haklarının ve seçimle kazandıklarını yetkilerini kullanma kabiliyetlerinin sürekli olarak kötüleşmesinden ve dolayısıyla Türkiye'de demokratik kurumların işleyişinin ciddi ölçüde zayıflatılmasından" kaygı duyduğunu dile getirmiştir. "Türkiye'de milletvekili dokunulmazlığının korunmasına ilişkin zayıf sisteme" atıfta bulunan Parlamenter Meclisi, "Türkiye'de milletvekillerinin üçte birinin yasal takibatların hedefi olduğunu ve dokunulmazlıklarının kaldırıldığının görülebileceğini" kaygıyla belirtmiştir. Bu takibatların ezici çoğunluğu muhalefet partisi milletvekillerine yöneliktir [...] (2376 (2021) sayılı Karar §§2 ve 9).

Yukarıda belirtilenlerin ışığında, Komite, devletlerin farklı ve alternatif fikirlerin gelişmesine elverişli bir ortam yaratma konusundaki pozitif yükümlülüğünü bir kez daha vurgulayabilir. Komite, yetkililere, siyasi tartışma özgürlüğünü, çoğulculuğu ve seçilmiş temsilcilerin ifade özgürlüğünü güçlendirecek, özellikle muhalefet partilerinin seçilmiş temsilcilerinin milletvekili dokunulmazlığını koruyan ve buna saygı gösteren güvenceleri içeren yasal ve diğer somut önlemleri hayata geçirmeleri yönünde tavsiyede bulunabilir.

Yetkililerden, yerel mahkemelerin seçilmiş temsilcilerin haklarının güvence altına alınmasını sağlamak amacıyla ceza yargılamaları bağlamında attığı adımlar hakkında bilgi sunmaları talep edilebilir. Ayrıca, 2 No'lu Selahattin Demirtaş kararında vurgulandığı üzere, bu tür dengeleme uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda yargıda farkındalık yaratmak için öngörülen veya alınan önlemlere ilişkin bilgi verilmesi istenebilir.

Son olarak, Komite, yetkililerden, halihazırda dokunulmazlıklarının kaldırılması teklif edilen ve haklarında ceza yargılamaları yürütülen milletvekillerinin sayısını bildirmelerini talep edebilir. Ayrıca, bu süreçlerin başlatılmasına ilişkin sunulan gerekçelerin ayrıntılarını da paylaşmalarını isteyebilir.

Finansman: SAĞLANDI